

Cezary W. DOMAŃSKI

Zastosowanie Testu Rysunku Drzewa R. Story do badania projekcji lęku u młodzieży o zróżnicowanym poziomie uzdolnień twórczych

The Use of R. Stora's Tree Test for the Study of Projection of Anxiety in Teenagers with Different Levels of Creative Aptitudes

WSTĘP

Gdy rozważamy stymulujący bądź hamujący wpływ emocji na proces tworzenia, musimy jednak przyznać, że czołowe spośród nich miejsce zajmuje lęk. Wpływ lęku na manifestowanie się postawy twórczej jest ważny przede wszystkim dla programu kształtowania osobowości dorastającego człowieka. W okresie dorastania, uzdolnienia twórcze przejawiające się w kreatywnym zachowaniu cechuje największy dynamizm, a zarazem różnorodność i spontaniczność. Owe uzdolnienia mają niewątpliwie szansę przetrwania i dalszego rozwoju, jednakże zablokowane przez niewłaściwie kształtowaną osobowość, mogą spowodować, że jednostka potencjalnie twórcza pozostanie jedynie reprodukcyjną.

Nie wiemy jeszcze, który z dwóch nurtów dotyczący wzajemnych uwarunkowań lęku i uzdolnień twórczych jest najbliższy psychologicznej prawdzie: czy ten, który uważa lęk za stymulator twórczości, czy też ten, który ludzi twórczych widzi jako wolnych od wszelkiego rodzaju niepokojów. Dlatego też każda próba praktycznych weryfikacji tych teorii może być uznawana za celową. W niniejszym artykule badano lęk, opierając się na zjawisku projekcji, ponieważ w zjawisko to angażują się najbardziej ukryte sfery osobowości; lęk wydaje się również tkwić bardzo głęboko w psychice człowieka.

Nie będziemy tu szerzej omawiać trzech podstawowych terminów psychologicznych, stanowiących główną problematykę artykułu, a mianowicie: projekcji, lęku, uzdolnień twórczych. Zainteresowani mają możliwość prześledzenia ich historii, a także poznania ich licznych definicji na pod-

stawie wybranej literatury (W. Łosiak, 1984, s. 899—910; S. Popek, 1987, s. 9—32; H. Sęk, 1984). Z podobnych względów nie będziemy szerzej charakteryzować kwestionariusza KANH S. Popka, jednego z dwóch narzędzi testowych, zastosowanych w trakcie niniejszych badań. Kwestionariusz ten doczekał się już swojego podręcznika (S. Popek, 1990). Zatrzymamy się zaś nieco dłużej przy zagadnieniu wzajemnych uwarunkowań pomiędzy lękiem a uzdolnieniami twórczymi i twórczym myśleniem, a także nad projekcyjnym testem opartym na rysowaniu drzewa, którego najnowszą wersję autorstwa francuskiej psychoterapeutki Renée Story użyto do omówionych dalej badań.

ŁĘK A UZDOLNIENIA TWÓRCZE

Problem wzajemnych uwarunkowań pomiędzy twórczością a lękiem doczekał się bogatego piśmiennictwa w filozofii i historii kultury. Z filozoficznych konkluzji można wyprowadzić wniosek, że to właśnie lękowi ludzkość zawdzięcza powstanie wielu arcydzieł, że dał on początek rodzinom sztuki fantastycznej, demonologii czy nawet religijnym wierzeniom (J. Mitarski, w: A. Kępiński, 1987, s. 326—362). Także w biografjach wielu artystów i poetów (Goya, E. Munch, S. Przybyszewski, G. Trakl, A. Kubin i in.) przejawia się wątek nękających ich niepokojów.

Jak już wspomniano, prace psychologów dotyczące poruszanego tu zagadnienia skupiają się wokół dwóch przeciwstawnych sobie stanowisk. Pierwsze z nich upatruje w lęku niezbędny „motor” do twórczego działania, drugie zaś uważa jednostki uzdolnione twórczo za dobrze przystosowane, a więc i pozbawione zupełnie lęków.

Pionierska dla pierwszego z tych nurtów była teoria C. Lombroso, który wskazywał na zależność pomiędzy talentem i twórczymi predyspozycjami, a występowaniem chorób oraz różnego rodzaju zaburzeń psychicznych w tym lęku, traktując je jako wyzwalające treści i przeżycia będące następnie tematem twórczości (C. Lombroso, 1987).

Wrażliwość emocjonalną twórcy, a więc i podatność na lęk podkreślają także współcześni psychologowie. K. Dąbrowski na postawione sobie pytanie „Jakie znaczenie twórcze może mieć lęk?” odpowiada, rozróżniając wielopoziomowość niepokojów: tak więc za nie mające związku z twórczością uznaje lęki towarzyszące instynktowi samozachowawczemu (przed zdarzeniami zewnętrznymi, przed naruszeniem potrzeb samozachowawczych, przed utratą dóbr materialnych itp.). Za twórcze natomiast uważa on stany lękowe o nastawieniu altruistycznym (lęk o innych, lęk egzystencjalny, lęk o trwanie wyłącznych, niepowtarzalnych związków uczuciowych itp.). W swej pracy *Trud istnienia* Dąbrowski stawia tezę, iż nie

ma wielkich działań prawdziwie ludzkich bez lęków i depresji. Uzasadniając ją, powołuje się na rozmaite fakty z biografii twórców takich jak: S. Kirkegaard, F. Kafka, Michał Anioł, V. van Gogh i in. (K. Dąbrowski, 1986).

Nieco inaczej, bo w oparciu o teorię R. B. Cattella naświetla ten problem T. Żuk. Jego zdaniem, osoby uzdolnione twórczo charakteryzują się ponadprzeciętnym poziomem lęku (C^+ , Q_4^+), ale są także znacząco bardziej dojrzałe od osób nieuzdolnionych. Siła *ego* wyraża, według R. B. Cattella, wysoką zdolność do kontrolowania i integracji własnych reakcji emocjonalnych zgodnie z celami własnego ja. Wyższa reaktywność emocjonalna osób uzdolnionych twórczo jest kontrolowana poznawczo i nie dezorganizuje ich planowego działania (por. Q_3^+) — a to odróżnia je od osób nieuzdolnionych, u których wysokiemu poziomowi lęku (L^+ , Q_4^+) towarzyszy przeciętny poziom samokontroli. U osób nieuzdolnionych mamy więc do czynienia z obecnością lęku niekontrolowanego, ich zachowanie jest emocjonalnie chwiejne, a oni sami bardziej podatni na neurotyzację (T. Żuk, 1986, s. 75).

Odmienne teorie opierają się na twierdzeniu, które w prosty sposób można ująć tak: „ze wszelkie postacie lęku zniekształcają, deformują, a nawet paraliżują myślenie” (M. Malicka, 1982, s. 29). Na przykład K. White stwierdził, iż ludzie o niskim poziomie lęku wykonują lepiej zadania oparte na myśleniu dywergencyjnym, niż ludzie o wysokim jego poziomie (I. Rozet, 1982, s. 223). Podobnie J. Trzebiński konstatuje, że „istnieją przekonujące dowody, że lęk obniża [...] poziom oryginalności i produktywności myślenia oraz że lęk obniża preferencję obiektów nietypowych” (J. Trzebiński, 1976, s. 133). W świetle swych badań R. Ł. Drwał opowiada się za takim wyjaśnieniem tego zjawiska, które zakłada, iż „stress lękowy wpływa na jakość ostatecznych rezultatów myślenia twórczego, wpływając na proces oceny (ewaluacji) pomysłów [...] Lęk powoduje znaczne zaostrenie kryteriów oceny własnych pomysłów. W sytuacjach nacisku społecznego, lękotwórczych, »ewaluator« dokonuje ostrej selekcji rezultatów generacji i, co gorsza, eliminowane są przede wszystkim pomysły nowe, śmiałe i twórcze” (R. Ł. Drwał, 1973, s. 165).

Wobec rozbieżnych teorii interesujące mogą wydać się wybrane przykłady badań nad zależnością lęku i twórczych uzdolnień. Oto S. B. Sarason i współpracownicy przeprowadzili badania nad funkcjonowaniem dzieci o różnym stopniu lęklivości w nauce szkolnej i ich zachowaniem wobec różnego rodzaju zadań. Badacze, posiłkując się specjalnie skonstruowanymi skalami do pomiaru ogólnego lęku, wyodrębnili dwie równoliczne grupy — jedną o wysokim, a drugą o niskim jego poziomie. Następnie dzieciom tym dali do wykonania szereg zadań, w tym test Rorschacha, test rysunku postaci ludzkiej, test Witkina itp. W większości za-

dań, szczególnie tych, które wymagały samozaufania, swobody w ujawnianiu własnych pomysłów czy samodzielności, dzieci o wysokim poziomie lęku wypadły w sposób znacznie gorszy, niż dzieci o niższym poziomie lęklivosti. Z konkluzji autorów eksperymentu wynika, że dzieci o wysokiej lęklivosti okazały się mniej twórcze, w większym stopniu skłonne do kierowania się określonymi schematami w działaniu, zależne od ocen eksperymentatora. Popełniały również więcej błędów w zadaniach wymagających refleksu i szybkości działania (M. Tyszkowa, 1972, s. 134—137).

Z kolei M. Osiński przebadął grupę dzieci uzdolnionych z II i IV klas szkół podstawowych. Jeśli chodzi o rodzaj badanych uzdolnień, to były to uzdolnienia ogólnointelektualne czyli umiejętność abstrakcyjnego myślenia, określania związków między zjawiskami oraz zależności ilościowych i przestrzennych (uzdolnienia matematyczne) czy osiąganie widocznych postępów w przedmiotach nauczania. Dzieci typowane były do badań przez wychowawcę klasy jako bardzo zdolne na podstawie specjalnej instrukcji. Następnie przeprowadzono szczegółowy wywiad psychologiczny o dziecku z wychowawcą klasy i matką oraz badano je testami (Terman-Merill, WISC, Rorschach, CAT lub TAT, test Oziereckiego). Całość uzupełniały szczegółowe badania lekarskie. U zbadanych dzieci stwierdzono dość często lęklivość, zaznaczyła się jednak różnica w wynikach w zależności od stosowanych metod badawczych (metody lekarskie wykryły lęki u 35% badanych, testy psychologiczne u 60%). Był to lęk o bardzo słabym nasileniu, często jego zawiązki. Najczęściej występowały lęki: wobec ludzi, bliżej nieukierunkowane, o stan własnego zdrowia, przed niepowodzeniami w działaniu, niezadowoleniem rodziców. Bardziej skomplikowane lęki występowały częściej u dzieci starszych (H. Osiński, 1963, s. 64—66).

Z innych badań warto wymienić wyniki uzyskane przez M. A. Wallacha i N. Kogana. Dotyczyły one lęku, inteligencji, twórczego myślenia i sensytywności emocjonalnej. Oparte były na badaniu młodzieży podzielonej na cztery grupy: grupa A — o wysokich zdolnościach twórczych i wysokiej inteligencji, grupa B — o wysokich zdolnościach twórczych i niskiej inteligencji, grupa C — o niskich zdolnościach twórczych i wysokiej inteligencji, grupa D — o niskich zdolnościach twórczych i niskiej inteligencji. Najwyższy poziom lęku pojawił się tu w grupie D, którą cechowało zarazem stosowanie defensywnych sposobów rozwiązywania zadań. W grupach pozostałych otrzymano wyniki wskazujące na niski i średni poziom lęku (A. Jaczewski, B. Wojnarowska, 1982, s. 140—141).

Jak wynika z powyższego przeglądu, problem wzajemnych uwarunkowań pomiędzy lękiem a uzdolnieniami twórczymi nie został jeszcze ostatecznie rozstrzygnięty.

TEST RENÉE STORY NA TLE PROPOZYCJI TESTÓW
OPARTYCH NA RYSUNKU DRZEWA

Na diagnostyczną wartość twórczości rysunkowej zwrócił uwagę jako jeden z pierwszych M. Simon w 1876 r. Autora interesowała specyfika rysunku w różnych psychozach (M. Simon, 1876, s. 358—390). Nieco później zaczęły pojawiać się pierwsze opracowania twórczości rysunkowej dzieci (B. Hornowski, 1982, s. 9—17). Pod koniec lat dwudziestych naszego wieku, poniekąd w oparciu o te właśnie prace Szwajcar E. Jucker zastosował w swej poradni zawodowej rysunkową metodę testu drzewa do badania osobowości. Szereg zachodnich propozycji testu opartego na rysunku drzewa, które powstały od tego czasu zebrał i omówił G. Fromont (G. Fromont, 1978, s. 11—48). O polskich, nielicznych zresztą przyczynkach dotyczących tej metody projekcyjnej pisał natomiast autor niniejszego artykułu (C. W. Domański, 1989, s. 64—65). Dlatego poniżej zostaną wspomniane tylko najważniejsze modyfikacje testu drzewa.

Tak więc w r. 1934 G. Schliebe zaproponował używanie rysunku drzewa jako metody badania osobowości. Zebrał on ponad cztery i pół tysiąca rysunków od prawie 500 osób w wieku 4—18 lat, polecając rysować im najpierw drzewo, później kolejno drzewo „martwe, zmarznięte, szczęśliwe, straszne, smutne i umierające”. Schliebe wyróżnił trzy etapy ekspresji graficznej:

1) symbolizm napędowy: pomiędzy 4 i 7 rokiem życia (ekspresyjny jest tu sposób, w jaki dziecko rysuje, a nie sam rysunek);

2) konkretna reprezentacja sytuacji (np. drzewo straszne jest przedstawione w lękotwórczym kontekście);

3) czysta ekspresja: trzecia i ostatnia faza pojawiająca się wraz z dojrzewaniem (dominuje tu troska o formę) (G. Schliebe, 1934, s. 49—75).

Pod koniec lat 40. K. Koch opracował najbardziej znaną wersję metody projekcyjnej opartej na rysunku drzewa (K. Koch, 1949). Interpretacja testu drzewa Kocha, zapożyczona częściowo od E. Juckera, opiera się na intuicji badacza oraz na pewnych stałych przesłankach przydzielających określone znaczenie głównym składowym rysunku: korzeniom, pniowi i koronie drzewa. Koch był inspirowany także grafologiczną teorią pól M. Pulvera. Dotyczy ona symboliki poszczególnych partii kartki i rozłożenia na niej rysunku drzewa, np. strona lewa to introwersja, przeszłość, zwrot ku matce, strona prawa to ekstrawersja, zwrot ku ojcu. Jeśli chodzi o główne elementy drzewa, to zagłębione w ziemię korzenie są odbiciem najbardziej pierwotnych cech osobowości; częste w rysunkach dzieci, u dorosłych wskazują na mnogość prymitywnych popędów, ociężałość lub szukanie oparcia w kimś z zewnątrz. Pień gra rolę pośredniczącą, wyobraża formy aktywności i stabilności człowieka. Pień

z jednej kreski jest rysowany przez bardzo małe dzieci lub upośledzonych umysłowo. Wskazówka ta pozwala więc wyśledzić jakieś deficyty rozwojowe lub regresję. Kontury pnia ukazują, w jaki sposób podmiot zwraca się na zewnątrz. Korona dla drzewa jest tym, czym płuca dla człowieka: symbolizuje wymianę ze światem zewnętrznym. Na podstawie kształtu korony można wnosić o sposobie kontaktu człowieka z otoczeniem. Koch w swej metodzie opiera się na interpretacji jednego, najwyższej dwóch drzew rysowanych przez badanego na polecenie brzmiące: „Narysuj drzewo owocowe tak, jak potrafisz”.

W 1961 r. P. Bour zastosował własną wersję testu drzewa do badania dorosłych, przy czym oparł się na materiale zebrany od 500 kobiet leczonych w szpitalu psychiatrycznym w Saint-Venant. Różni się ona zasadniczo od innych propozycji. Osobę badaną prosi się o wykonanie trzech rysunków zgodnie z poleceniami: 1) Proszę narysować drzewo, 2) Proszę narysować drzewo, 3) A teraz las. Po wykonaniu ostatniego rysunku badanemu zadaje się pytanie: „Gdyby był(a) pan(i) drzewem, to które by pan(i) wybrał(a)?”. Według Boura rysunek pierwszego drzewa mówi o sposobie prezentacji się badanego badającemu, drugi — samemu sobie, natomiast rysunek lasu odzwierciedla postawę osoby badanej wobec otoczenia (P. Bour, 1961, s. 529—534).

Warta zasygnalizowania jest również propozycja F. Muschoota i W. Demeyera, nazwana przez nich „Testem Jednego Drzewa”. Autorzy ci badali dzieci w wieku od 5 do 18 lat, uzyskując materiał liczący około 200 rysunków. Instrukcja do testu brzmiała: „Narysuj drzewo. Możesz używać całą powierzchnię kartki i wybierać dowolne kolory ołówków”. Modyfikacja ta jest interesująca właśnie ze względu na zastosowanie różnokolorowych kredek (czerwona, pomarańczowa, żółta, jasno- i ciemnoniebieska, jasno- i ciemnoniebieska, fioletowa, brązowa, czarna). Na podstawie zebranego materiału twórcy testu opracowali 51 charakterystyk pomocnych do diagnozy psychologicznej (F. Muschoot, W. Demeyer, 1974).

Użyty do niniejszych badań Test Rysunku Drzewa R. Story uzyskał swój ostateczny kształt w latach 70. Jest więc jedną z najnowszych wersji testu projekcyjnego opartego na rysunku drzewa. Do przeprowadzenia go używa się czystych kartek papieru o formacie A4, które kładzie się krótszym bokiem przed osobą badaną. Badany ma za zadanie narysować kolejno cztery drzewa zgodnie z poleceniami, na czterech różnych kartkach. Osoba badana rysuje te drzewa za pomocą ołówka dobrze zatemperowanego, lecz nie zakończonego ostro (najlepiej 2B). W metodzie Story nie dopuszcza się używania gumki przez badanego. Jeśli jest on niezadowolony z któregoś z rysunków powinien otrzymać nową kartkę oznaczoną literą B. Porównanie momentu zawahania może być cenną wskazówką diagnostyczną.

Polecenie pierwsze brzmi „proszę narysować drzewo, nieważne jakie, jakiegokolwiek chcesz, tylko nie drzewo iglaste”. Drzewa iglaste są wyłączone ze względu na ich regularny kształt ułatwiający stereotypowość reprodukcji.

Po narysowaniu pierwszego drzewa prosimy badanego o oznaczenie rysunku numerem 1 i odwrócenie kartki. Następnie badany bierze drugą kartkę, do której podajemy mu polecenie „Proszę narysować inne drzewo, nieważne jakie, jakie chcesz, tylko nie drzewo iglaste”. Po ukończeniu rysowania postępujemy jak wyżej, każąc opatrzyć rysunek cyfrą 2 i odwrócić go, oraz prosimy o wzięcie trzeciej kartki, do której instrukcja brzmi: „Proszę narysować drzewo ze snów, drzewo z wyobraźni, drzewo, które w rzeczywistości nie istnieje, narysuj je tak, jak tylko chcesz”. Po wykonaniu polecenia prosimy badanego, aby napisał pod rysunkiem odpowiedź na pytanie „Jakie jest to drzewo ze snów i dlaczego nie może istnieć w rzeczywistości”. Znowu prosimy badanego o odwrócenie kartki i wzięcie ostatniej, czwartej, do której polecenie brzmi: „Proszę narysować drzewo, nieważne jakie, jakie chcesz, lecz rysuj z zamkniętymi oczami”. Wskazane jest notować wszelkie obserwacje dotyczące zachowania badanego w trakcie rysowania (oczekiwanie, wahania, gesty itp.). Autorka testu, R. Stora dopuszcza możliwość oparcia interpretacji testu tylko na podstawie dwóch pierwszych rysunków, jak również przeprowadzaniem testem badań zbiorowych.

Interpretując test, należy wziąć pod uwagę przede wszystkim to, iż w pierwszym rysunku zawiera się odbicie postępowania osoby badanej w nowym środowisku, w obliczu nie znanej dotąd sytuacji. Mówi on o wrażeniu, jakie rysujący chce wywołać na innych nowo poznanych osobach. W rysunku drugim mamy wizerunek bardziej naturalny; przedstawia on osobę badaną w znanej jej sytuacji. Drzewo ze snów pozwala wykryć tendencje, które nie ujawniły się w dwóch pierwszych rysunkach. Jest to często obraz nie spełnionych pragnień, a odpowiedź na zadane pytanie sugeruje ewentualny sposób ich realizacji. W rysunku czwartym ujawniają się konflikty z wczesnego dzieciństwa.

Na podstawie analizy statystycznej i obserwacji klinicznej Stora wyróżniła ok. 180 elementów rysunku (tzw. rysów — „tracé”), przypisując im różne znaczenie. Rysy te zaszeregowała do piętnastu następujących kategorii: 1) swoboda wobec polecenia, 2) grunt, 3) korzenie, 4) symetria, 5) krzyżowanie, 6) pozycja rysunku na kartce, 7) formy korony, 8) zaciernienie, 9) pień, 10) ogólna wysokość, 11) wysokość korony, 12) szerokość korony, 13) nadmierności, 14) rysy dominujące, 15) różne rysy.

Każdy z rysów posiada swoją sygnaturę, co znacznie ułatwia zapis i interpretację rysunków.

Wśród rysów, które mogą wskazywać na projekcję lęku, wymienia się:

- 1) korzenie większe niż pień (sygn. R+gdq T): m.in. problemy lękowe wynikłe z wewnętrznej agresywności;
- 2) pozycja lewa czysta (sygn. Po G): m.in. lęk;
- 3) drzewo „kijankowate” (sygn. Tet P): m.in. lęk;
- 4) korona nierówna odpowiednia (sygn. F Tourm Anal): m.in. natrętne myśli rodzące lęk;
- 5) kilkakrotnie poprawiane zaczernienie w koronie, pniu lub korzeniach (sygn. NCR): m.in. lęk;
- 6) zaczernienie skurczone, powtarzane, obramowujące lub nie pień (sygn. NCRB): m.in. lęk z poczucia opuszczenia, braku miłości;
- 7) zaczernienie nitkowate (sygn. N Filif): m.in. lęk zrodzony z wewnętrznej agresji;
- 8) pień zrośnięty u podstawy (sygn. T soud B): m.in. lęk (świat odczuwany jako niepokojący);
- 9) pień wyraźnie większy niż korona, np. 2 lub 3 razy (sygn. T bcp+gdq F): m.in. lęk;
- 10) pień wychodzący poza dół kartki (sygn. Deb B): m.in. lęk z poczucia opuszczenia;
- 11) brzeźna kreska pnia krzywa i szybka (sygn. Tr R T): m.in. lęk;
- 12) brzeźna kreska pnia krzywa i ociężała (sygn. Tr Lt T): m.in. lęk blokujący aktywność i wywołujący wrażenie przeszkód nie do pokonania;
- 13) kreska brzegowa pnia przerywana (sygn. Morcele T): m.in. lęk.

Wygląd omówionych rysów przedstawia Stora w swym najnowszym podręczniku do testu rysunku drzewa (R. Stora, 1987, s. 45—51).

OKREŚLENIE PROBLEMÓW I HIPOTEZ BADAWCZYCH ORAZ ORGANIZACJA WŁASNYCH BADAŃ

Nawiązując do przedstawionych już założeń teoretycznych, badania miały dać odpowiedź na następujące pytanie: 1) czy istnieje zależność pomiędzy poziomem zachowań twórczych, a ilością wskaźników projekcji lęku u młodzieży?

Opowiadając się za jedną z dwóch grup teorii, autor spodziewał się doprowadzić do weryfikacji następujących hipotez: 1) istnieje zależność statystycznie istotna pomiędzy poziomem zachowań twórczych a liczbą wskaźników projekcji lęku u młodzieży, 2) im wyższy poziom zachowań twórczych, tym mniej wskaźników projekcji lęku u młodzieży.

Proponowane hipotezy są rezultatem przyjętego założenia, że postawa twórcza manifestująca się twórczym zachowaniem pomaga jednostce

przewycięzać różnego rodzaju trudności i konflikty, realizować ambicje i kształtować niekonsumpcyjny system wartości. Twórczość może stanowić również sposób radzenia sobie z konfliktami wewnętrznymi. Brak możliwości twórczych rzutował więc będzie na nasilenie się poziomu lęku. Dla potrzeb niniejszych badań przyjęto założenie, iż słusznym sposobem ujawnienia lęku jest oparcie się na zjawisku projekcji.

Na podstawie losowania wyznaczono do badań wybrane klasy I i II jednego z lubelskich liceów ogólnokształcących (VIII LO). Przebadane osoby uczęszczały do klas o różnych profilach: biologiczno-chemicznym, humanistycznym i ogólnym. Ogółem przebadano 104 osoby (w tym jedenastu chłopców). Zastosowano metody badawcze w następującej kolejności: Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH S. Popka oraz Test Rysunku Drzewa (TRD) R. Story. Do badań testem R. Story posłużono się jego skróconą wersją dwóch pierwszych rysunków. Pierwsza z wymienionych metod posłużyła do pomiaru uzdolnień twórczych, druga zaś do wykrycia lęku (w wyniku projekcji).

Na podstawie wyników uzyskanych w kwestionariuszu KANH wyselekcjonowano trzy grupy: 1) o niskim, 2) o wysokim, 3) o średnim poziomie uzdolnień twórczych. Do selekcji posłużono się normami skonstruowanymi dla badanej populacji. Po odrzuceniu grupy o średnim poziomie uzdolnień twórczych pozostało 61 osób (z tego 28 osób w grupie o wysokim poziomie uzdolnień twórczych i 33 osoby w grupie o niskim poziomie tych uzdolnień). Dla osób tych obliczono korelację pomiędzy wynikami badań w kwestionariuszu KANH a wynikami badań testem R. Story. Z rysunków drzewa brano pod uwagę rysy wskazujące na projekcję lęku u osoby badanej. Jako ostateczny wynik projekcji lęku uznano sumę tych rysów z obu rysunków (rysunek pierwszy odzwierciedla postawę osoby badanej wobec nowych, nieznanych jej sytuacji, rysunek drugi zaś jej zachowanie w środowisku sobie znanym). Dla całej grupy na podstawie otrzymanych wyników po obliczeniu średniej i odchylenia standardowego utworzono przedziały wskaźników (rysów) lęku. Tak więc przyjęto, iż brak rysów lęku w obu rysunkach oznacza brak projekcji lęku. W przypadku stwierdzenia obecności rysów wskazujących na lęk przyjęto za wynik niski pojawienie się jednego rysu, za wynik średni — dwóch lub trzech, za wynik wysoki — czterech, natomiast za wynik bardzo wysoki pięciu rysów.

PREZENTACJA WYNIKÓW WŁASNYCH BADAŃ.
UZYSKANE ZALEŻNOŚCI (KORELACJE) I ROZKŁAD WYNIKÓW

Otrzymano korelację pomiędzy kwestionariuszem KANH a wyselekcjonowanymi wskaźnikami (rysami) projekcji lęku w teście R. Story wynoszącą -0.43 . Wynik ten mówi o tym, że istnieje statystycznie istotna zależność pomiędzy poziomem uzdolnień twórczych, a lękiem ujawnionym w wyniku projekcji u badanej młodzieży licealnej. Jest to ujemna korelacja umiarkowana. Znak korelacji potwierdza hipotezę o kierunku zależności. Im wyższy poziom zachowań twórczych, tym mniejszy lęk mierzony ilością rysów wskazujących na jego projekcję. Otrzymany wynik jest istotny na poziomie 0.01.

Tab. 1. Liczba rysów lęku w grupach dzieci o niskim i wysokim poziomie uzdolnień twórczych
Number of anxiety traits in teenage groups with low and high levels of creative aptitudes

Poziom zachowań twórczych		Liczba rysów wskazujących na projekcję lęku				
		0	1	2, 3	4	5
P. niski	ilość	1	4	20	7	1
	%	3,0	12,1	60,7	21,2	3,0
P. wysoki	ilość	9	8	10	1	0
	%	32,1	28,6	35,7	3,6	0

Analiza wyników zebranych w tabeli wskazuje, że w grupie o niskim poziomie uzdolnień twórczych w rysunkach tylko jednej osoby nie nastąpiła projekcja lęku (3% grupy). W grupie o wysokim poziomie uzdolnień twórczych projekcja lęku nie nastąpiła w rysunkach 9 osób, które stanowią 32,1% badanej grupy.

Należy również zaznaczyć, iż wśród osób, u których nastąpiła projekcja lęku, najwięcej rysunków z bardzo wysokim i wysokim wynikiem liczby rysów wskazujących na tę projekcję było w grupie o niskim poziomie uzdolnień twórczych (w sumie 24,3%), podczas gdy w grupie przeciwnej była tylko jedna taka osoba (3,6% w tej grupie).

W grupie o niskim poziomie uzdolnień twórczych przeważała liczba osób o średniej liczbie elementów wskazujących na projekcję lęku; było ich 20 (jest to 60,7%). W grupie o wysokim poziomie uzdolnień twórczych zwraca uwagę fakt, że osób u których nie nastąpiła projekcja lęku oraz osób o niskiej i średniej liczbie wskaźników tej projekcji było prawie tyle samo, tj. każda z tych grup stanowiła w przybliżeniu 1/3 całości.

Biorąc pod uwagę fakt, iż rysunek pierwszy odzwierciedla stosunek osoby badanej do sytuacji nowych, nieznanych, a rysunek drugi daje jej

obraz w środowisku jej znanym, należy zaznaczyć, iż w grupie o niskim poziomie uzdolnień twórczych projekcja łęku wystąpiła: 1) w obu rysunkach u 24 osób (72,7%); 2) tylko w pierwszym rysunku u 5 osób (15,1%); 3) tylko w drugim rysunku u 2 osób (6,1%). W grupie o wysokim poziomie uzdolnień twórczych dane przedstawiają się następująco: 1) w obu rysunkach wskaźniki projekcji łęku wystąpiły u 10 osób (35,7%); 2) tylko w pierwszym rysunku u 7 osób (25%); 3) tylko w drugim rysunku u 2 osób (7,1%).

Obliczono również średnią liczbę rysów wskazujących na projekcję łęku w obu grupach. Wyniosła ona: 1) dla grupy z niskim poziomem uzdolnień twórczych — 2,7 rysu (średnia mieści się w przedziale z wynikami przeciętnymi); 2) dla grupy z wysokim poziomem uzdolnień twórczych — 1,35 rysu (średnia mieści się w przedziale z wynikami niskimi). Odpowiednie obliczenia wykazały, że istnieje wysoka istotność różnicy między średnimi $t=4,35$, co daje istotność na poziomie 0,001.

WNIOSKI Z BADAŃ WŁASNYCH

Wyniki uzyskane w trakcie przedstawionych tu badań potwierdziły założone przez autora hipotezy. W Teście Rysunku Drzewa Renée Story pojawiły się wskaźniki (rysy) projekcji łęku u badanej młodzieży licealnej. Jednocześnie stwierdzono, że istnieje istotna statystycznie zależność pomiędzy poziomem uzdolnień twórczych a wskaźnikami projekcji łęku w badanej grupie. Określono również kierunek tej zależności; jest on ujemny, co w tym wypadku oznacza, że wraz ze wzrostem poziomu uzdolnień twórczych maleje liczba rysów projekcji łęku w grupie badanej (w kierunku wyników niskich projekcji oraz jej braku). Natomiast gdy poziom uzdolnień twórczych obniża się, liczba elementów rysunku wskazujących na projekcję łęku wzrasta, przy czym przeważa tendencja do wyników średnich.

Uzyskane wyniki są zgodne z poglądami tych psychologów, którzy dopatrują się powiązań pomiędzy wysokim poziomem uzdolnień twórczych a niskim poziomem łęku (por. np. badania M. A. Wallacha i N. Kogana). Nie oznacza to jednak, że teorie przeciwne, w świetle których jednostki wysoko uzdolnione twórczo są bardziej neurotyczne i lękowe niż jednostki nie posiadające takich uzdolnień, należy uważać za niesłuszne. Być może gdyby przebadano większą populację, ujawniłyby się tendencje świadczące o współistnieniu pewnych specyficznych reakcji lękowych z postawą twórczą.

W ostatnim słowie autor pragnie zwrócić uwagę rodzimych psychologów na Test Rysunku Drzewa R. Story. Być może ta nie stosowana

dotąd w naszych warunkach projekcyjna metoda badania dojrzałości emocjonalnej okaże się cennym uzupełnieniem warsztatu psychologa praktyka. W ramach niniejszych badań wykorzystano tylko niewielki zakres możliwości, jakimi dysponuje ten test.

BIBLIOGRAFIA

- P. Bour, Utilisation nouvelle du test de l'arbre dans un service d'adultes, „Annales médico-psychologiques”, 1961, nr 3, s. 529—534.
- K. Dąbrowski, Trud istnienia. Warszawa 1986.
- C. W. Domański, Projekcja lęku u młodzieży o zróżnicowanym poziomie uzdolnień twórczych w Teście Rysunku Drzewa R. Story, Lublin 1989 (niepublikowana praca magisterska).
- R. Ł. Drwał, Wpływ procesów emocjonalnych na wydajność myślenia twórczego, „Przegląd Psychologiczny”, 1973, nr 2.
- B. Hornowski, Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży na podstawie rysunku postaci ludzkiej, Wrocław 1982.
- A. Jaczewski, B. Wojnarowska, Dojrzewanie, Warszawa 1982.
- A. Kępiński, Lęk, Warszawa 1987.
- K. Koch, Der Baumtest, Berne 1949.
- C. Lombroso, Geniusz i obłąkanie, Warszawa 1987.
- W. Łosiak, Lęk i jego uwarunkowania — przegląd współczesnych teorii, „Przegląd Psychologiczny”, 1984, nr 4, s. 899—910.
- M. Malicka, Uroki i trudy twórczego życia, Warszawa 1982.
- F. Muschoot, W. Demeyer, Le test du dessin d'un arbre, Bruxelles 1974.
- H. Osiński, Lękliwość u dzieci uzdolnionych, „Zdrowie Psychiczne”, 1963, nr 2.
- S. Popek, Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH, Lublin 1990.
- I. Rozet, Psychologia fantazji, Warszawa 1982.
- G. Schliebe, Erlebnismotorik und zeichnerischen physiognomischer Ausdruck bei Kindern und Jugendlichen zur Psychogenese der Ausdruckgestaltung, „Zeitschrift für Kinderforschung”, 1934, nr 2, s. 49—75.
- H. Sęk (red.), Metody projekcyjne. Tradycja i współczesność, Poznań 1984.
- M. Simon, L'imagination dans la folie: étude sur les dessins, plans, descriptions et costumes des aliénés, „Annales médico-psychologiques”, 1878, nr 16, s. 358—390.
- R. Stora (ed.), Le test de l'arbre, Paris 1978.
- R. Stora, Le test du dessin d'arbre, Paris 1987.
- J. Trzebiński, Z badań nad uwarunkowaniami oryginalności myślenia, Warszawa 1972.
- M. Tyszkowa, Problemy psychicznej odporności dzieci i młodzieży, Warszawa 1972.
- T. Żuk, Uzdolnienia twórcze a osobowość, Poznań 1986.

SUMMARY

The article discusses the results of studies on the projection of anxiety in young people aged 15—16 years with a different level of creative aptitudes. The investigations employed S. Popek's Questionnaire of Creative Behaviour KANH (which helped to divide the studied population into groups with a high and a low level of creative aptitudes) and R. Stora's Tree Test using the first two drawings (in the test the coefficients of anxiety projection that appeared in the drawings were taken into account). It was found that there is a statistically significant correlation between the level of creative attitudes and the coefficients of anxiety projection in the studied teenagers. The negative direction of this correlation suggests that with the increase of the level of creative aptitudes there is a drop in the number of coefficients of anxiety projection in the studied group (towards the low results of projection or its absence). However, when the level of creative aptitudes decreases, the number of elements in the drawing that indicate anxiety projection rises, the dominant tendency being towards average values.

